

VYUŽÍVÁNÍ PORTÁLU KNIHOVNY.CZ V KNIHOVNÁCH ČR

THE USE OF KNIHOVNY.CZ PORTAL IN THE LIBRARIES IN THE CZECH REPUBLIC

Iva Zadražilová, Jana Kurfürstová

Moravská zemská knihovna

Abstrakt

Účel – Výzkumná studie představuje výsledky výzkumu zaměřeného na využívání portálu Knihovny.cz českými knihovníky a knihovnicemi. Pozornost byla zaměřena zejména na dovednost vyhledávání na portále, práci s uživatelským účtem, využití funkcí portálu a důvody používání či nepoužívání portálu.

Design/metodologie/přístup – Výzkum byl realizován na podzim roku 2019 formou online dotazníku, který vyplnilo 273 respondentů.

Výsledky – Vyhodnocením nasbíraných dat se podařilo získat přehled o míře využívanosti portálu a obeznámenosti s jeho funkcemi mezi knihovníky v závislosti na tom, zda je jejich knihovna zapojena do portálu a zda absolvovali školení práce s portálem Knihovny.cz.

Originalita/hodnota – Poznatky výzkumu umožnily přizpůsobení propagační a edukační činnosti týmu Knihovny.cz potřebě zvyšovat povědomí o portálu.

Klíčová slova: Knihovny.cz, centrální portál knihoven, vyhledávání, informační chování knihovníků, školení knihovníků, propagace portálu knihoven

Abstract

Purpose – This research study presents the results of a research focused on the use of Knihovny.cz portal by Czech librarians. The aim of the research was to find out how are librarians searching, how do they work with a user account, what functions do they use and what their reasons for using or not using the portal are.

Design/methodology/approach – The research was carried out in autumn 2019 in the form of an online questionnaire, which was filled in by 273 respondents.

Results – The evaluation of collected data allowed to get an overview of the extent of the portal usage and familiarity with its functions among librarians, depending on whether their library is a member of the portal and whether they attended a training lesson on working with Knihovny.cz portal.

Originality/value – The findings of the research lead to the adaptation of promotional and educational activities of the Knihovny.cz team to the need of raising awareness of the portal.

Keywords: Knihovny.cz, central portal of libraries, information retrieval, information behavior of librarians, workshops for librarians, promotion of the library portal

Úvod

Portál Knihovny.cz, který provozuje již čtvrtým rokem Moravská zemská knihovna, poskytuje jednotný přístup ke službám českých knihoven. Umožňuje svým uživatelům nejen vyhledávat v katalozích zapojených knihoven z jednoho místa a v jednu chvíli, ale zároveň jim zpřístupňuje další důležité zdroje. Vyhledávat lze i v odborných zahraničních zdrojích dostupných přes EBSCO Discovery Service (Žabička et al., 2020).

Kromě vyhledávání si mohou uživatelé spravovat své čtenářské účty v zapojených knihovnách, rezervovat si dokumenty, zobrazovat si citace nebo navštěvovat odkazy na podobné dokumenty. Na portále se také pravidelně objevují tzv. inspirační seznamy. Ty pomáhají čtenáře navést na zajímavé zdroje zaměřené na konkrétní osobnost nebo téma, přičemž sledují aktuální výročí a události, trendy a zájmy uživatelů.

Když byl koncem roku 2018 ukončen provoz Jednotné informační brány (JIB), portál Knihovny.cz se stal jejím nástupcem. V této souvislosti Knihovny.cz také převzaly službu poskytování záznamů pomocí Z39.50 a provozování linkserveru SFX, který nově funguje na sfx.knihovny.cz. (Stoklasová & Žabička, 2018).

Roky 2019 a 2020 byly také věnovány rozvoji technického řešení. Jednou z častých výtek knihovnické obce byla skutečnost, že odezva portálu při vyhledávání byla příliš dlouhá (Žabička et al., 2020). Proto byla provedena úprava infrastruktury a optimalizace funkcí zaměřená především na zrychlení vyhledávání a odezvy portálu. V současnosti probíhá i proces migrace na novou verzi rozhraní VuFind. V roce 2019 byly provedeny vstupní analýzy a celý proces by měl být dokončen přibližně na konci roku 2020. Snahou vývojového týmu bude držet se oficiálního vývoje VuFindu a využívat jeho standardní funkce a nástroje, které již naplňují funkční požadavky portálu. Díky tomu by v budoucnu mohly upgrady probíhat jednodušeji (Žabička et al., 2020).

V roce 2019 proběhlo i nasazení Bibliolinkeru určeného k doporučování dokumentů na základě různých kritérií podobnosti bibliografických záznamů (Kurfürstová, 2019). Prováděly se také úpravy umožňující slučování záznamů obsahujících jen minimum záchytných bodů pro deduplikaci.

Knihovny jako součást portálu

Součástí portálu jsou všechny krajské knihovny, různé specializované knihovny (např. Národní lékařská knihovna), městské knihovny a v posledním roce se nově přidala více než desítka knihoven z různých krajů, které svou účast mohou prezentovat v rámci vlastní propagace (Rajdlová, 2020).

Zapojování knihoven je technicky a časově náročný proces, který vyžaduje nejen součinnost s knihovnami, ale také s dodavateli knihovních systémů. Zpracování metadat mnohdy komplikuje kvalita záznamů z knihoven. Je potřeba optimalizovat deduplikaci tak, aby bylo co nejvíce záznamů propojeno, nicméně i tak je množství duplicit vysoké. Zpracování dat by výrazně pomohlo, kdyby knihovny svědomitě přebíraly záznamy ze SK ČR, pokud je to možné, a při katalogizaci důsledně dodržovaly katalogizační pravidla. Knihovny, kterým v přebírání záznamů občas bránily dlouhé prodlevy mezi vydáním čtenáři očekávaného titulu a jeho zkatologizováním některou z knihoven zapojených do SK ČR, nyní mohou ocenit projekt CENTRAL. V rámci tohoto projektu přispívá Městská knihovna v Praze záznamy novinek české beletrie do České národní bibliografie a SK ČR (Kopencová & Ferdinandová, 2019). Kvůli procesní náročnosti zapojování a problémům, které při něm mohou vyvstat, přibývají nové knihovny na portál jen velmi pozvolna.

Pro nově zapojené knihovny i pro ty, které se teprve zapojit chtějí, jsou pravidelně organizována bezplatná školení. V rámci tříhodinového workshopu jsou knihovníkům představeny novinky na portále, ukázány různé tipy a triky v jeho používání, a knihovníci mají zejména možnost vyzkoušet si vyhledávání a práci s čtenářským účtem přímo na počítačích pod dohledem lektora. V roce 2019 proběhlo celkem 23 školení, kterých se zúčastnilo téměř 500 knihovníků z různých typů knihoven (Zadražilová, 2019).

Propagace portálu

Jedním z dlouhodobých cílů týmu Knihovny.cz je také propagace portálu, a to s důrazem na zvýšení návštěvnosti portálu a využitosti jeho služeb. V minulých letech byly ve spolupráci se SKIP, SDRUK a AV ČR připraveny v rámci projektů VISK různé propagační kampaně. Spuštěna byla například bannerová kampaň na Seznam.cz a na YouTube kanálu Knihovny.cz byla zpřístupněna dvě propagační videa. Úspěch měla i propagace portálu na Facebooku. Kromě toho byl portál mnohokrát prezentován na významných knihovnických konferencích v ČR (Žabička & Zadražilová, 2018). Aktivita v oblasti marketingu vedly k vyšší návštěvnosti portálu oproti roku 2018, nicméně potenciál portálu nebyl ještě naplněn a výrazné navýšení počtu spokojených uživatelů zůstává stěžejním úkolem.

Fakt, že prostor pro navyšování návštěvnosti je nemalý se ukázal zejména během jara 2020, kdy byl portál významně propagován v rámci webové stránky Protiviru.knihovny.cz a jeho návštěvnost stoupala. V období pandemie koronaviru tento „webový rozcestník odkazoval na zdroje dostupné v knihovnách online i na kvalitní portály a weby s volně dostupným obsahem na internetu. (...) Web

získal velký ohlas také v odborné komunitě a ukázal potenciál národních projektů Knihovny.cz a Digitalniknihovna.cz. Koronavirová krize nám naznačila další vývoj knihovnictví.“ (Krčál & Šmídtová, 2020). Nabízení předem připraveného obsahu, které spadá do oblasti digitálního kurátorství, je ostatně jednou z dalších cest, kterou chtějí tvůrci portálu využít při propagaci jeho služeb. Zmiňovaný portál není jediným webem pod doménou knihovny.cz, kromě něj byl spuštěn mikroweb k výročí 17. listopadu (1989.knihovny.cz), rozcestník s dětskou literaturou (ctenidetem.knihovny.cz) a obsahově velmi bohatý web k 70. výročí od zahájení Akce K (akcek.knihovny.cz) (Zadražilová, 2020).

Na pomezí propagační a vzdělávací činnosti týmu Knihovny.cz stojí rozesílání Eduletteru, který kromě informací o technických i organizačních aktualitách a nově zapojených zdrojích obsahuje také vybrané tipy a doporučení pro práci s portálem. Eduletter je zaměřen především na knihovníky ze zapojených a zapojujících se knihoven, ale k jeho odběru se může přihlásit kdokoliv, koho zajímá dění okolo portálu (Knihovny.cz: Eduletter, 2020).

Vyhledávání a použitelnost portálu Knihovny.cz

Nejdůležitějším spojovacím prvkem mezi portálem a čtenářskou veřejností zůstávají ale i nadále samotné knihovny a knihovníci. Současně jsou také jednou z významných cílových skupin uživatelů portálu. Nejenom, že s portálem pracují místo již zmíněné Jednotné informační brány, ale v některých knihovnách využívají portál tak, jako by šlo o jejich vlastní katalog, a jak potvrzují některé předešlé výzkumy, vnímání portálu jako nástroje pro vyhledávání je převážně pozitivní (Zadražilová, 2017). Knihovníci také mají „*možnost upozornit čtenáře na výhodu propojení více účtů z jednotlivých knihoven. Portál využijí i pracovníci rešerší, kteří v něm mohou často najít informace, které by jinde nenašli. To zejména díky tomu, že portál prohledává nejen názvy, autory a témata, ale také dostupné obsahy a plné texty. Knihovníci z nezapojených knihoven můžou portál využívat stejně, zejména pro vyhledávání – jen nemají možnost využívat funkcí pro čtenáře zapojených knihoven (propojení účtu, možnost rezervace a prodlužování knih, tvorba seznamů oblíbených dokumentů apod.)*“ (Kurfürstová et al., 2018).

Uživatelské rozhraní Knihovny.cz představuje systém VuFind (v létě 2020 stále ve verzi 2), který byl v Moravské zemské knihovně rozsáhle modifikován pro potřeby portálu. Knihovní katalog VuFind je vhodný nejen pro discovery systémy typu Knihovny.cz, ale i pro jednotlivé instituce používající knihovní systémy s uživatelsky nepřívětivým či funkčně nedostačujícím OPACem. Tvůrci portálu se také inspirovali některými zahraničními centrálními katalogy, zejména portálem Finské národní knihovny Finna.fi. „*Portál Knihovny.cz je především vyhledávač, takže se od něj vyžaduje schopnost pohotové odezvy na vyhledávací dotazy. Kromě základní funkčnosti musí portál podporovat také pokročilé vyhledávání ve specifikovaných typech údajů, hierarchické fasety nebo řazení výsledků vyhledávání dle různých parametrů.*“ (Kurfürstová, 2019, s. 28).

Testování přístupnosti a použitelnosti portálu bylo realizováno již několikrát. Před samotným spuštěním i po spuštění proběhlo několik uživatelských testování, která ověřovala, zdali je portál jednoduše použitelný a uživatelé se na něm snadno orientují. V souvislosti s těmito testováními byly vytvořeny osoby, které odpovídaly základním charakteristikám uživatelům portálu. Pomocí těchto profilů si tvůrci portálu mohli lépe představit potřeby osob z různých cílových skupin a přizpůsobit obsah a nastavení.

Uskutečnilo se i testování pokročilého vyhledávání na portále, kdy účastníci testování (vědečtí pracovníci a vysokoškolští studenti) byli požádáni, aby splnili úkoly týkající se vyhledávání určitých zdrojů. Jejich postup při vyhledávání byl pozorován a nahráván, přičemž následná analýza jejich chování ukázala, že vyhledávání na portále je pro tyto cílové skupiny poměrně jednoduše zvládnutelné. Dílčí nedostatky a výtky směřovaly potom k horší orientaci v používání operátorů a funkcích pokročilého vyhledávání.

Následně byla provedena i heuristická analýza portálu Knihovny.cz, s cílem identifikovat případné rezervy v designu uživatelského rozhraní a posoudit jejich dopad na zkušenost uživatele s využíváním portálu (Kurfürstová et al., 2018). Výsledky heuristické analýzy se staly podkladem pro následný redesign hlavní stránky portálu. Systematicky sesbíraná zpětná vazba týkající se využívání portálu přímo knihovníky ale stále chyběla.

Výzkum využití portálu v knihovnách

Výzkum s názvem Knihovnice, knihovníci a Knihovny.cz se uskutečnil na podzim roku 2019. Hlavní výzkumná otázka byla stanovena následovně: Jakým způsobem čeští knihovníci a knihovnice využívají portál Knihovny.cz? Cílem výzkumu bylo nasbírat zpětnou vazbu od aktivních informačních pracovníků a získat podněty jak pro vývoj a dílčí inovaci některých funkcí portálu, tak pro upravení obsahu vzdělávacích workshopů a propagačních aktivit.

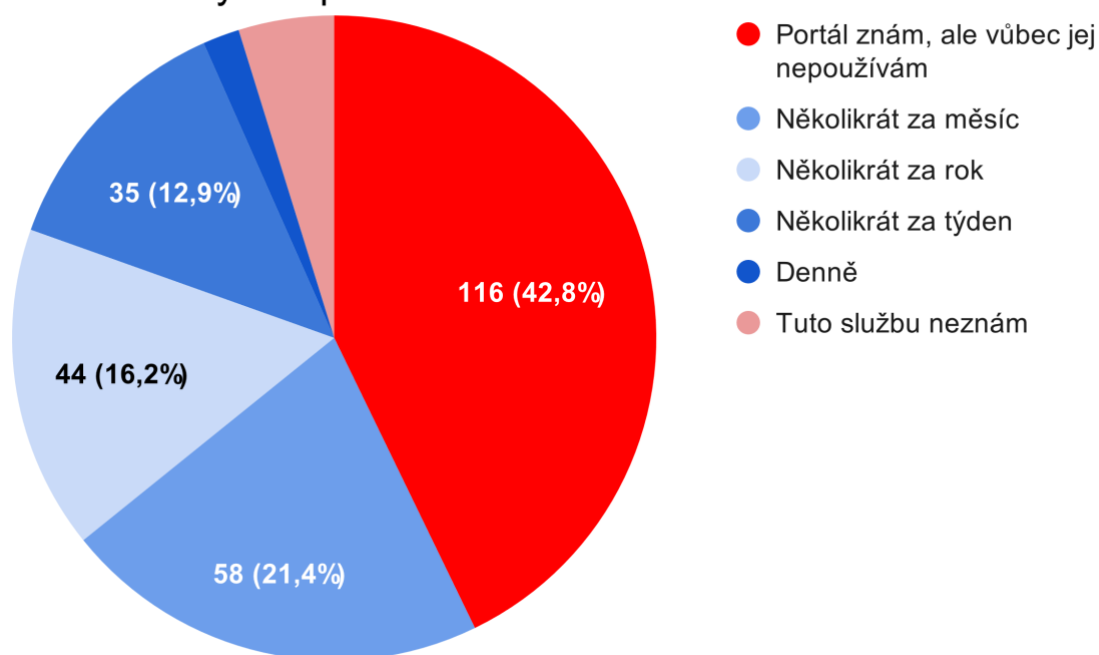
Jako základní prostředek sběru dat byl zvolen dotazník vytvořený v online nástroji Google Formuláře. Dotazník byl přístupný cca 4 týdny v období září a října 2019. Součástí dotazníku bylo celkem 18 otázek, většinou v uzavřené podobě. Otázky byly členěny do několika kategorií (vyhledávání na portále, práce s uživatelským účtem, využití funkcí portálu, důvody používání či nepoužívání portálu a obecné otázky) a mezi jednotlivými sekcemi byla nastavena logika přechodu. Dotazník byl anonymní a všechny otázky byly nepovinné. Distribuce online dotazníku probíhala pomocí e-mailové konference Knihovna a pomocí výzev na sociálních sítích. Cílovou skupinou byly osoby pracující ve všech typech knihoven v ČR. Po ukončení sběru dat bylo získáno 273 responzí. Data byla z Google Formulářů převedena do tabulky v nástroji Google Tabulky, kde byla vyčištěna a následně zpracována.

Výsledná zjištění

Z hlediska pohlaví bylo rozložení respondentů dotazníku poměrně nevyvážené, ale vyplývalo ze zastoupení knihovníků a knihovnic v ČR: Z 83 % se jednalo o ženy, z 15 % o muže, zbytek respondentů tuto otázku nezodpověděl. Téměř všichni (98 %) respondenti uvedli, že jsou zaměstnání v knihovně, z toho necelá polovina (43 %) pracuje v knihovně, která je do portálu již zapojená anebo je v procesu zapojování se. V rámci této obecné sekce byla zkoumána i předešlá zkušenost s účastí na vzdělávacím workshopu. Polovina respondentů školení nebo workshop neabsolvovala nebo si nepamatuje, 43 % se vzdělávací akce zúčastnilo a zbytek respondentů odpovídal, že se zúčastnil jiné formy propagace portálu (přednáška na konferenci, prezentace na semináři apod.).

Další otázka směřovala na frekvenci využití portálu. Jak je vidět z následujícího grafu, přibližně polovina respondentů portál používá alespoň několikrát za rok, 15 % respondentů uvedlo, že portál používá denně nebo několikrát týdně. Zbytek respondentů portál sice zná, ale nevyužívá. Tito respondenti následně nevyplňovali otázky týkající se využívání portálu – ty byly dostupné jen pro 143 respondentů, kteří uvedli, že portál využívají.

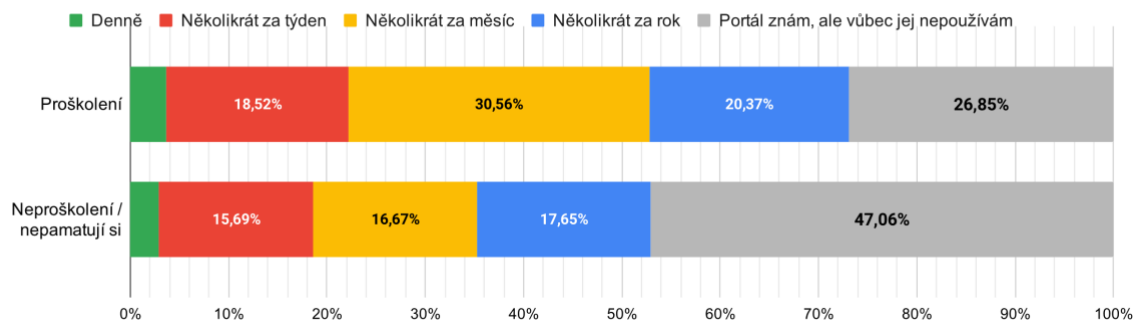
Frekvence využití portálu

Graf 1 Frekvence využití portálu

Na základě výše uvedených dat byla sledována využívanost portálu v závislosti na tom, zdali konkrétní knihovník či knihovnice v minulosti absolvovali vzdělávací workshop. Při porovnání dat se objevila zajímavá souvislost, kterou ilustruje Graf č. 2. Knihovníci, kteří byli proškoleni, využívají portál mnohem častěji než knihovníci, kteří proškoleni nebyli.

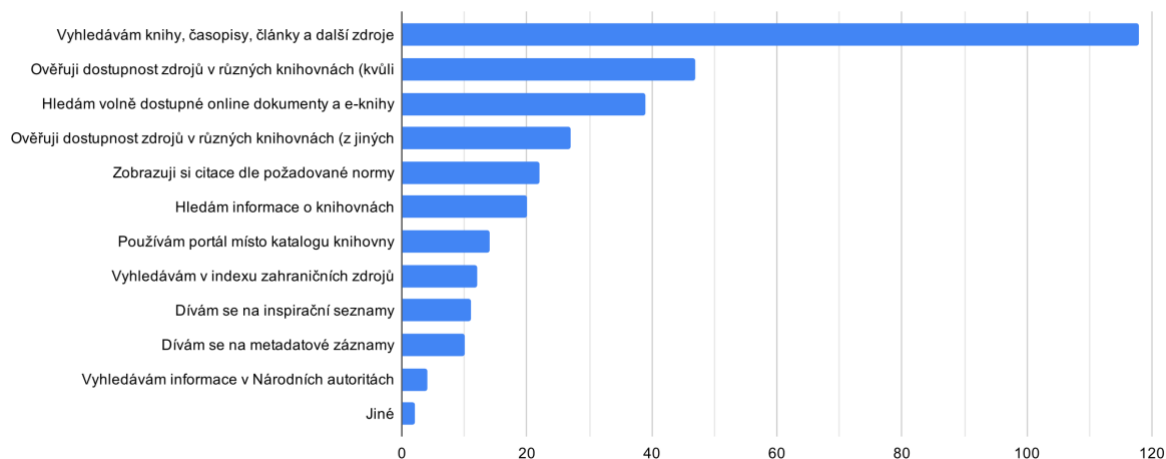
Využívanost Knihoven.cz v závislosti na proškolení

Graf 2 Využívanost portálu Knihovny.cz v závislosti na proškolení

Další sekce byla zaměřena na vyhledávání na portále. První otázka se ptala na to, jaké informace knihovníci na portále obvykle vyhledávají. Podle Grafu č. 3 je patrné, že portál slouží v první řadě jako agregovaný knihovní katalog, protože odpověď směřující na vyhledávání dokumentů a zdrojů byla označena více jak dvojnásobně oproti dalším možnostem. Respondenti také často portál využívají pro ověřování dostupnosti dokumentů v jiných knihovnách nebo k hledání volně dostupných online dokumentů a knih. Oblíbená je i funkce generování citací. Málokdo oproti tomu portál využívá pro vyhledávání v Národních autoritách nebo prohlížení metadatových záznamů. To může být dáno tím, že k těmto funkcím je potřeba se proklikat a nejsou na první pohled vidět.

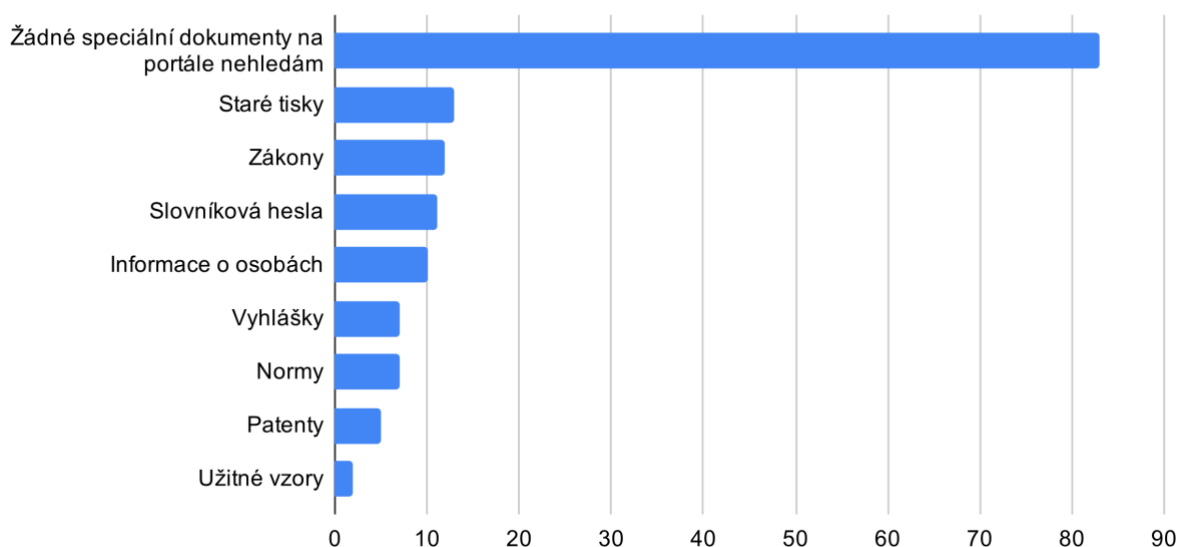
Jaké informace na portále obvykle hledáte?

Graf 3 Jaké informace na portále obvykle hledáte?

Portál zahrnuje široké spektrum dokumentů, nejen knihy, časopisy a články. Na předchozí otázku navazovala otázka zkoumající, jak často knihovníci vyhledávají speciální typy dokumentů. Většina dotazovaných uvedla, že na portále tyto dokumenty nehledá, zatímco malá, ale nezanedbatelná část respondentů označila typy dokumentů, jako jsou staré tisky nebo zákony.

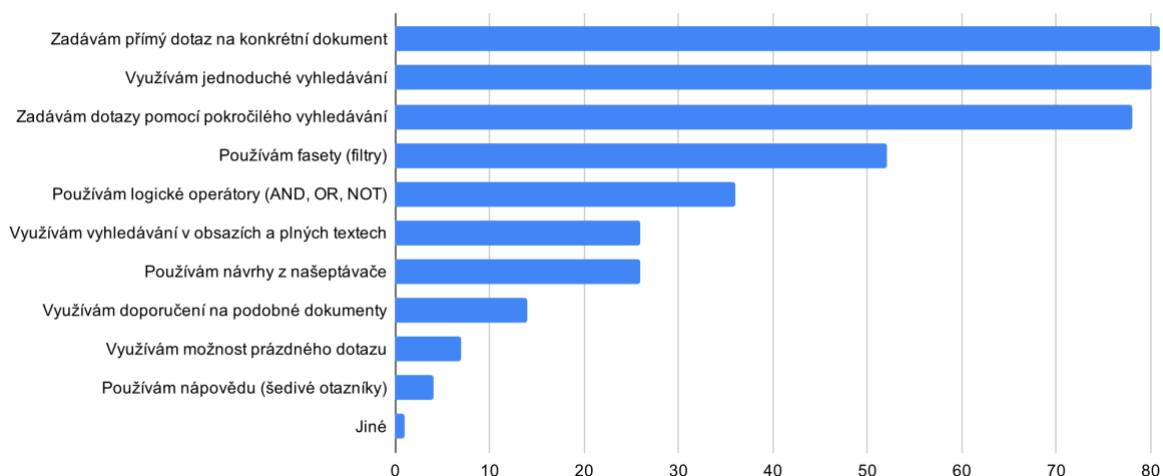
Jaké speciální typy dokumentů na portále vyhledáváte?

Graf 4 Jaké speciální typy dokumentů na portále vyhledáváte?

Způsob vyhledávání je stěžejní činností, která má vliv na to, jaké výsledky uživatel získá. Knihovníci by vyhledávací strategie měli ovládat na vyšší úrovni než běžná veřejnost a využívat sofistikovanější postupy. Z Grafu č. 5 je ovšem patrné, že knihovníci se poměrně často uchylují k nejjednodušším cestám, jako je přímé zadání dotazu na konkrétní dokument a použití jednoduchého vyhledávacího řádku. Současně je patrné, že část knihovníků jde dál a využívá možnosti pokročilého vyhledávání nebo upřesňování dotazu pomocí fazet.

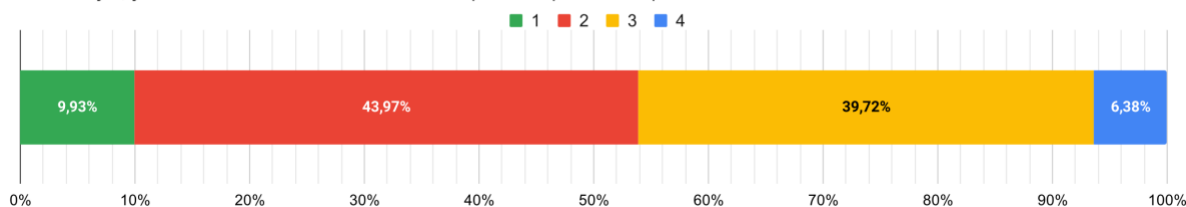
Jakým způsobem na portále vyhledáváte?

Graf 5 Jakým způsobem na portále vyhledáváte?

Na předchozí otázku navazoval dotaz týkající sebehodnocení uživatelských schopností při používání portálu, respondenti měli za úkol oznámkovat sami sebe na škále 1-5, kdy jednička byla nejlepší známka. 84 % respondentů se ohodnotilo stupněm 2 (45 %) nebo 3 (39 %), pouze 10 % oznámkovalo své schopnosti stupněm 1.

Oznámkujte, jak hodnotíte vaše uživatelské schopnosti v používání portálu:

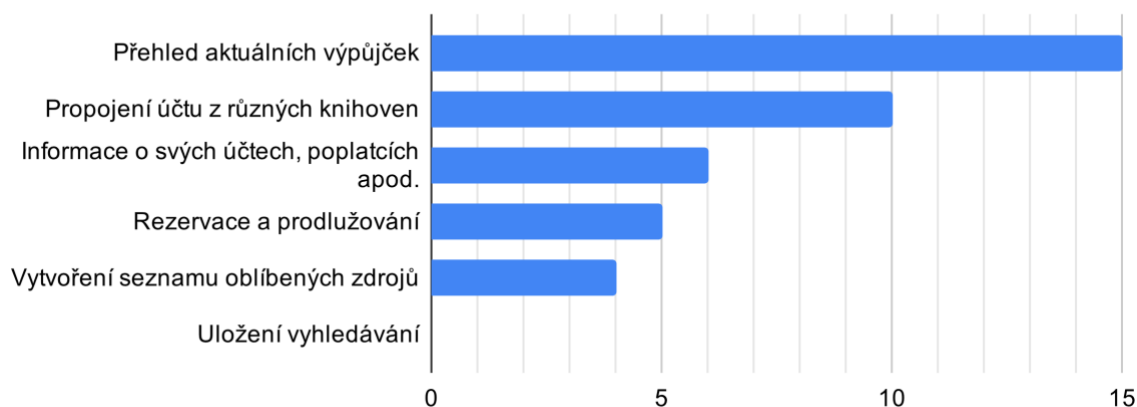

Graf 6 Oznámkujte, jak hodnotíte vaše uživatelské schopnosti v používání portálu?

Další sekce byla věnována práci s uživatelským účtem. Na jejím začátku byla položena rozřazovací otázka, která zkoumala, zdali knihovníci uživatelský účet vůbec používají. Kladně odpověděla na tuto otázku pouze necelá čtvrtina dotazovaných (23 %). Zbytek respondentů přihlášení do svého uživatelského účtu nevyužívá.

Následující graf ukazuje, které funkce v rámci uživatelského účtu knihovníci používají. Nejčastěji se do něj přihlašují kvůli získání informace o aktuálním přehledu výpůjček a také pro propojení účtů z různých knihoven. Tato funkce je ovšem určena spíše čtenářům než knihovníkům. Sloučení účtů do jednoho usnadňuje orientaci ve výpůjčkách a rezervacích napříč knihovnami.

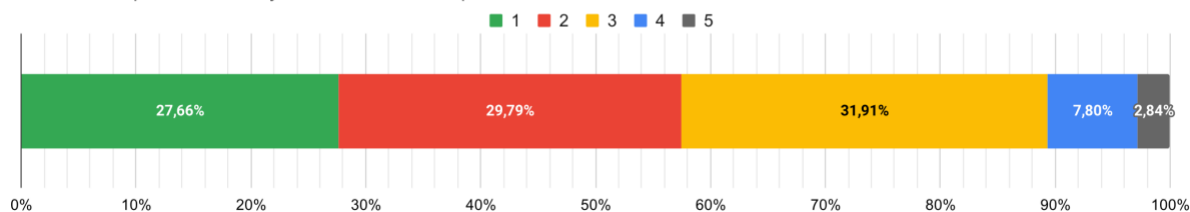
Jaké funkce ve vašem účtu využíváte?

Graf 7 Jaké funkce ve vašem účtu využíváte?

Respondenti hodnotili portál Knihovny.cz i z hlediska své práce, opět známkovali jako ve škole na škále 1-5. Graf č. 7 ukazuje, že vnímání portálu českými knihovnicí je vesměs pozitivní a z hlediska užitečnosti pro jejich práci jej hodnotí lepšími známkami.

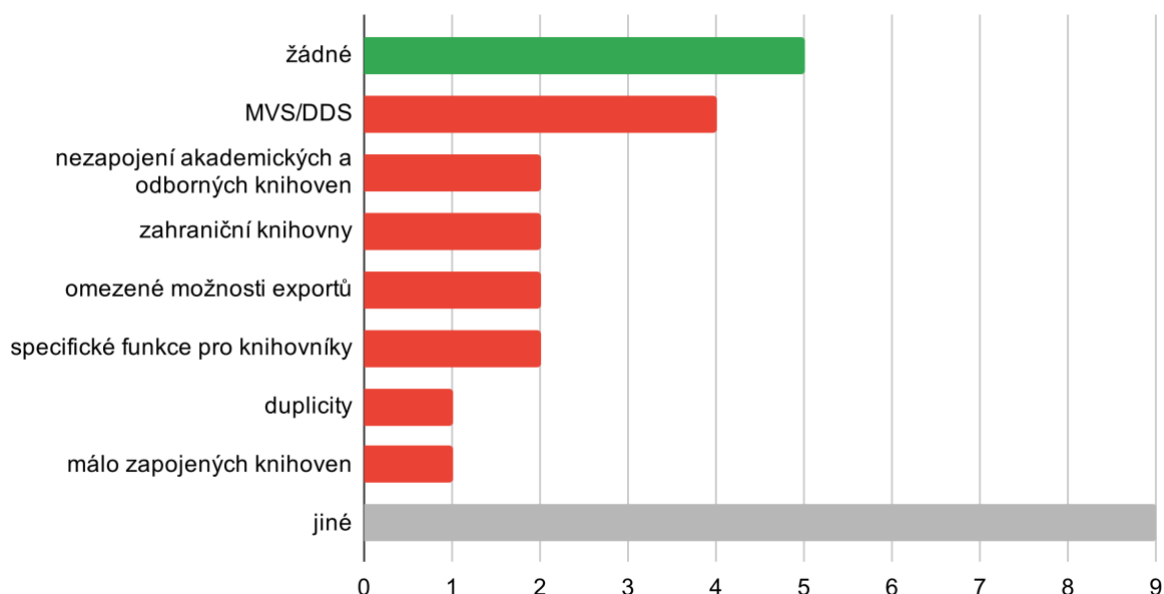
Jak vnímáte portál Knihovny.cz z hlediska vaší práce?

Graf 8 Jak vnímáte portál Knihovny.cz z hlediska vaší práce?

Pozitivní vnímání portálu jako užitečného kompletního nástroje potvrzuje i další graf, který ukazuje odpovědi na otevřenou otázku, která se ptala na funkce, které knihovníkům na portále chybí. Nejčastěji zmiňovaná chybějící funkce MVS (meziknihovní výpůjční službě) se již během letošního roku na portále rozběhne v podobě platformy Získej, kterou vyvíjí a provozuje Národní technická knihovna. Stejně tak probíhají jednání o zapojení vysokoškolských knihoven. Zahraniční knihovny do portálu pravděpodobně nikdy zapojeny nebudou, uživatelé i knihovníci ale mohou využívat již zmíněný zahraniční index EDS. A knihovníci mají možnost stahovat zahraniční záznamy přes Z39.50 z předchystaných profilů.

Jaké funkce podle vašeho názoru na portále chybí?

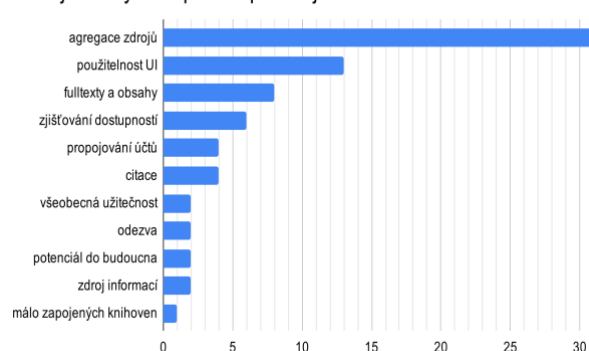

Graf 9 Jaké funkce podle vašeho názoru na portále chybí?

V dalších otevřených otázkách byli respondenti vyzváni, aby určili pro ně největší výhody a nevýhody portálu. Jako hlavní výhodu vnímají knihovníci samotnou podstatu portálu, tedy jednotný přístupový bod k velké nabídce zdrojů a služeb různých institucí. Přívětivé uživatelské rozhraní bylo další výhodou, kterou knihovníci sami určili – a díky které zřejmě někteří z nich používají portál místo svých vlastních knihovních katalogů.

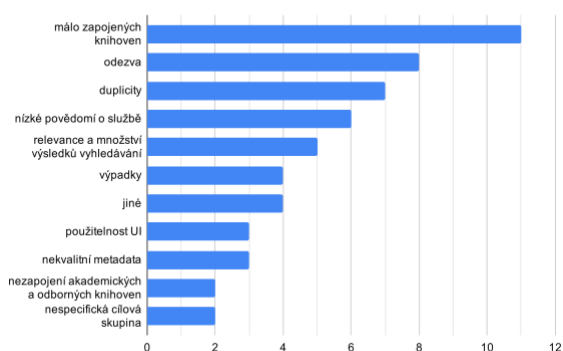
Na druhé straně mezi nevýhodami vede fakt, že ani za 4 roky fungování portálu počet zapojených knihoven nepřesáhl více než několik desítek. To je zapříčiněno zejména výskytem nekvalitních metadat a technickými problémy při zapojování ze strany samotných knihoven. Roli hraje také potřeba vypořádávat se s rozmanitostí knihovnických systémů a nutnost jednat i s jejich dodavateli.

Za největší výhodu portálu považujete:

Graf 10 Nevýhody portálu Knihovny.cz

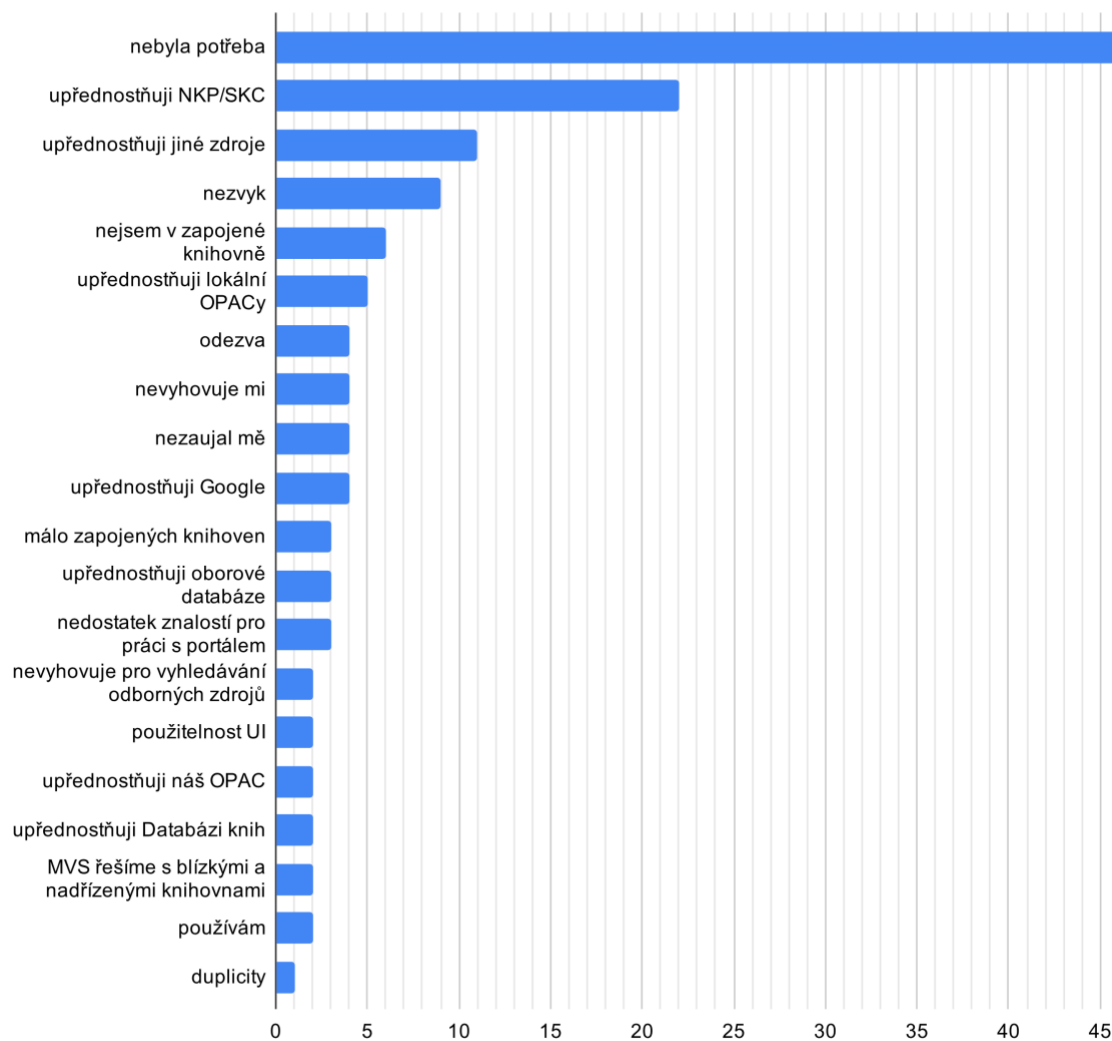
Za největší nevýhodu portálu považujete:

Graf 11 Výhody portálu Knihovny.cz

Nevýhody portálu by mohly být podobné důvodům, kvůli kterým přibližně polovina respondentů portál nepoužívá. Tyto osoby vyplňovaly otázku, proč tomu tak je, a to formou otevřených odpovědí. Jednalo se o 130 respondentů. Jak je vidět z Grafu č. 11, tyto knihovníci portál nepoužívají, protože nevyvstala potřeba jej používat a protože informace, které hledají, najdou jinde, pravděpodobně přes Souborný katalog, který jsou zvyklí používat řadu let. Výtky týkající se malého množství zapojených knihoven, odezvy nebo duplicit se objevily shodně v obou grafech. Délku odezvy vyhledávání se od uskutečnění výzkumu již podařilo znatelně snížit. Za účelem omezení výskytů duplicit pak dochází k dílčím úpravám deduplikačního algoritmu, jehož efektivita ale bude vždy omezena kvalitou zpracovávaných metadat.

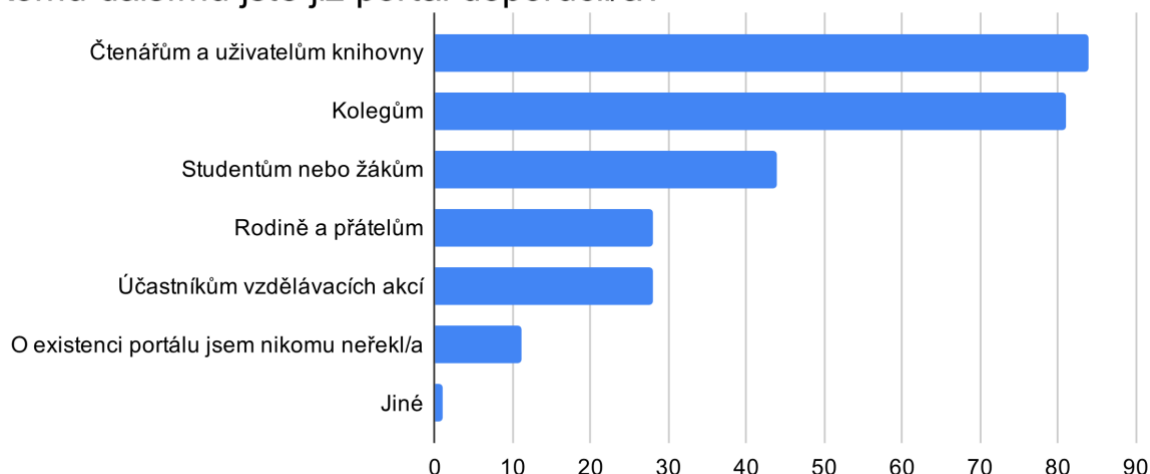
Z jakého důvodu portál nevyžíváte?

Graf 12 Důvody nevyžívání portálu

Ze získaných dat vyplynula i další zajímavá zjištění. Knihovníkům byla položena otázka, týkající se doporučení portálu dalším osobám (viz Graf č. 12).

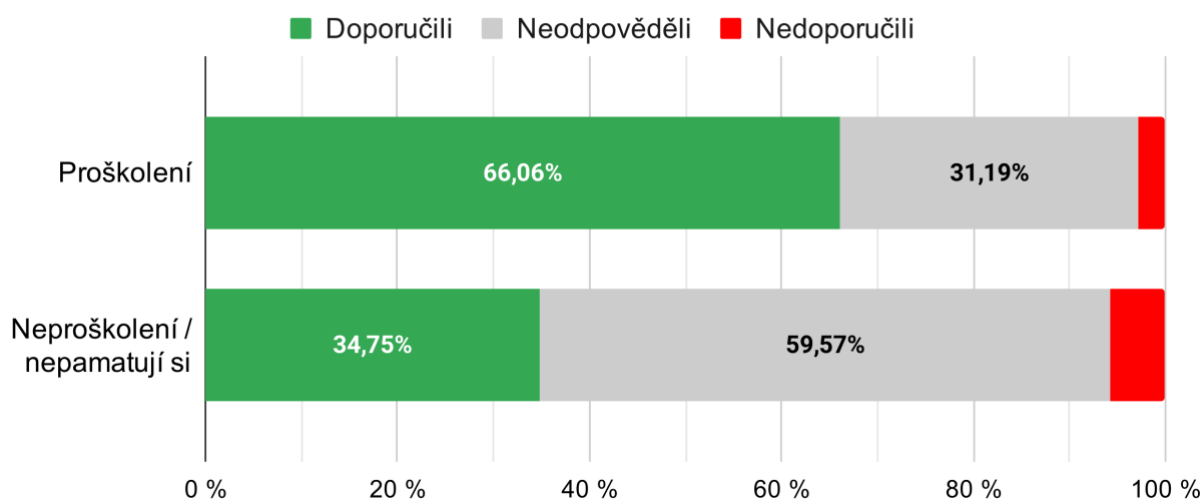
Komu dalšímu jste již portál doporučil/a?

Graf 13 Doporučení portálu dalším osobám

Jak je vidět z předchozího grafu, knihovníci informaci o existenci portálu šíří poměrně intenzivně dál, a navíc se objevila poměrně důležitá skutečnost: ochota knihovníků poskytovat informace o portálu roste v souvislosti s tím, zdali se dotyčný knihovník zúčastnil či nezúčastnil vzdělávacího workshopu.

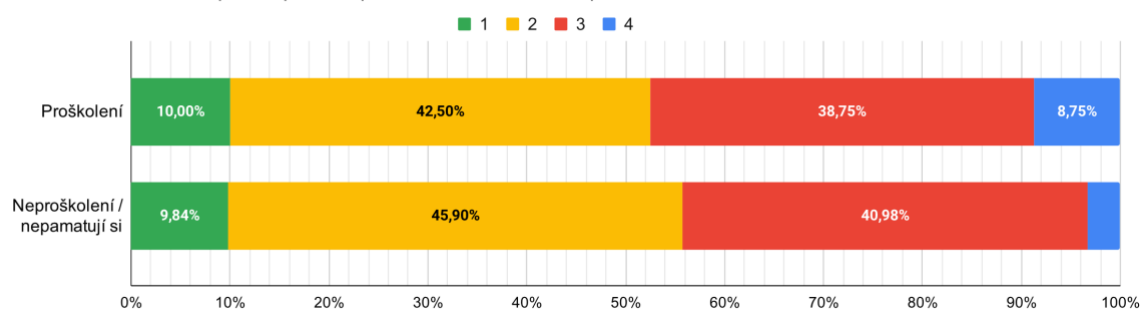
Ochota doporučit portál v závislosti na školení

Graf 14 Ochota doporučit portál v závislosti na školení

V sebehodnocení vlastních dovedností v používání portálu se žádné podstatné rozdíly mezi proškolenými a neproškolenými knihovníky neobjevily, jak je patrné z dalšího grafu.

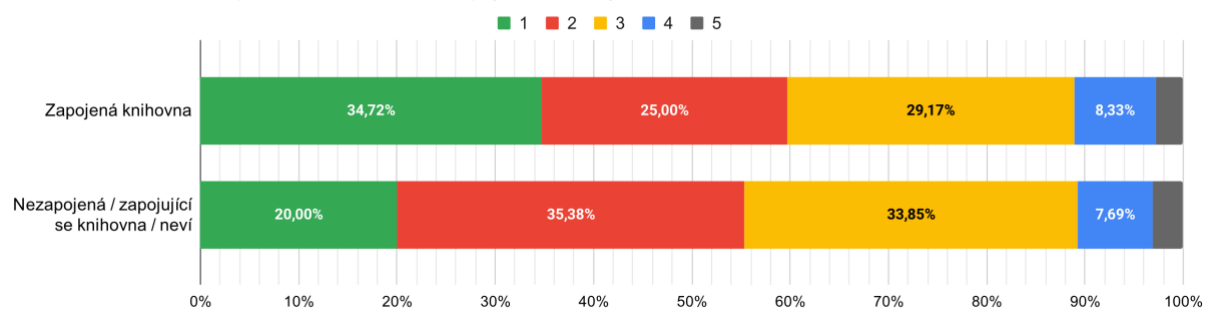
Známkování vlastních schopností práce s portálem v závislosti na proškolení

Graf 15 Známkování vlastních schopností práce s portálem v závislosti na proškolení

Při hodnocení užitečnosti portálu z hlediska jejich práce ovšem knihovníci ze zapojených knihoven portál hodnotili mnohem častěji stupněm 1, lze tedy usuzovat, že po představení různých funkcí a vyhledávacích tipů vnímají portál jako užitečnější než knihovníci, kteří se všemi jeho funkcemi obeznámeni nejsou.

Hodnocení užitečnosti portálu v závislosti na zapojení knihovny

Graf 16 Hodnocení užitečnosti portálu v závislosti na zapojení knihovny

Závěr

Výzkum přinesl mnohá zajímavá zjištění. V první řadě se ukázalo, že obeznámenost českých knihovníků a knihovnic s portálem Knihovny.cz je vysoká. O jeho existenci věděli prakticky všichni respondenti, i když pouze polovina z nich jej využívá. Důležitým impulsem k tomu, aby si zaměstnanci knihoven zvykli portál používat, je účast na školení, v rámci kterého je jim lektorem názorně ukázáno, jak portál používat a jak si díky němu usnadnit práci. Fakt, zdali je či není knihovna zapojená do portálu, také hraje svou roli, a z dlouhodobého hlediska je nutné počet zapojených knihoven dynamicky zvyšovat.

Výzkumná otázka se ptala, jakým způsobem čeští knihovnice portál Knihovny.cz využívají. Výzkum ale ukázal, že téměř polovina respondentů portál nevyužívá zejména proto, že necítí potřebu jej používat. Nespokojenost s použitelností portálu projevilo jen několik respondentů. Můžeme tedy opatrně říct, že není až tak nutné soustředit se na hledání nedostatků uživatelského rozhraní portálu, jako je důležité investovat více úsilí do osvěty, propagace a vzdělávání, a to nejen knihovníků. Prostor pro vzdělávání knihovníků je zjevně stále dost velký a není důvod nepokračovat, což potvrzují i čísla týkající se hodnocení vlastních schopností v práci s portálem.

Lze se dále zamýšlet nad odpověďmi na otázku týkající se argumentů pro nevyužívání portálu. Všechny jmenované důvody není vhodné chápat jako negativa, která je třeba omezovat. Knihovníci budou mít vždy relevantní důvody, proč při některých pracovních úkonech upřednostňovat Souborný katalog, některou zází Národní knihovny nebo specializované oborové databáze. Stejně tak není realistické očekávat, že by došlo k významnému nárůstu potřeby každodenního používání portálu knihovníky z menších knihoven, jejichž uživatelé si pro své volnočasové vyžití vystačí s lokálním fondem. Vzdělávací aktivity portálu je tedy logické zaměřovat na snižování odstranitelných bariér, jako je nezvyk, nejistota při používání pokročilejších funkcí nebo upřednostňování méně vhodných nástrojů pro vyhledávání bibliografických informací.

Jak již bylo řečeno, knihovníci hrají klíčovou roli při šíření povědomí o portálu mezi čtenáři. Lze tedy zvážit, zda lze tuto skutečnost více zdůrazňovat při workshopech pro knihovníky. Kromě procvičování práce s portálem je možné knihovníky provést sadou modelových scénářů, aby snadno rozpoznali situaci skýtající příležitost doporučit portál čtenáři. Scénáře lze přizpůsobovat zaměření knihovny a rozšiřovat je o nápady a zkušenosti samotných knihovníků. Formu praktických příkladů lze aplikovat i při prezentaci funkcí portálu v Eduletteru.

Je důležité, aby si knihovníci byli vědomi toho, že podpora týmu Knihovny.cz nekončí uskutečněním školení a mohou se na ni obrátit, kdykoliv potřebují poradit při vyhledávání nebo vysvětlit některou funkci. Knihovníci by měli vědět, že si své podněty a připomínky k fungování portálu nemusí nechávat pro sebe, protože jsou cennou zpětnou vazbou, kterou mohou sami přispět ke zlepšování použitelnosti portálu. Stejně tak je vítaná jejich iniciativa v oblasti propagace portálu. Tu lze knihovníkům usnadňovat

cestou tvorby tematických mikroportálů, která se dle odezvy z knihoven ukázala jako krok správným směrem.

Je také potřeba ukazovat a zdůrazňovat, že portál nemusí sloužit jen k tomu, aby tam uživatel našel knihu nebo článek se znalostí jejich základních bibliografických údajů (autor, název...). Právě dostupnost dalších speciálních zdrojů včetně indexu zahraničních odborných textů, možnost fulltextového vyhledávání (v zákonech a dokumentech digitalizovaných zapojenými knihovnami) nebo jednoduché generování citací, by měly být akcentovány třeba v rámci propagačních kampaní. Při vzdělávání knihovníků je také užitečné poukázat na rozdíly mezi portálem Knihovny.cz (cíleným především na čtenáře) a Souborným katalogem (který je nenahraditelným pracovním nástrojem knihovníků).

Výzkum ukázal, že funkce pro přihlášené uživatele nyní stojí spíše na okraji zájmu knihovníků, ale jejich praktický přínos bude narůstat spolu s počtem zapojených knihoven. Hovoříme-li o využitelnosti přihlašování účtem knihovny, je na místě zmínit, že knihovny zapojené do portálu nyní mohou bez dalších technických opatření zpřístupnit svým uživatelům obsah děl nedostupných na trhu (*Zpřístupňování děl nedostupných na trhu*, 2020). Většinu zapojených knihoven totiž Moravská zemská knihovna v Brně provozuje přihlašovací bránu, zapojenou do národní federace identit eduID.cz, jejímž prostřednictvím se uživatelé knihoven mohou přihlašovat nejen do portálu Knihovny.cz, ale i do Národní digitální knihovny provozované v systému Kramerius se zpřístupněnými nedostupnými díly (DNNT), respektive do dalších informačních zdrojů.

Závěrem můžeme říci, že výzkum formou online ankety za účelem relativně pohotového získání přehledu o daném tématu se nyní osvědčil a lze tedy uvažovat o opakované aplikaci této metody v případě potřeby získat rychlou odezvu na dílčí otázky směřování portálu a jeho propagace.

Dedikace

Publikace vznikla v rámci Institucionální podpory na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace – Moravská zemská knihovna v Brně.

The volume was funded by Institutional support for long term conceptual development of research organization (the Moravian Library) by Czech Ministry of culture.

Bibliografie

Kopencová, Z., & Ferdinandová, I. (2019). CENTRAL – katalogizace beletrie pro knihovny České republiky. In *Knihovny současnosti 2019* (pp. 185-187). SKIP ČR, MZK. http://sdruk.mlp.cz/data/xinha/sdruk/2019/KKS2019/Sbornik_KKS19.pdf

Knihovny.cz: Eduletter. (2020). Retrieved August 05, 2020, from <https://mailchi.mp/507480c4c6b6/vsechny-eduletery?fbclid=IwAR2gWpCSajUzj0vg6610kn6LvP30C4BPl01ZUOlj9wKOOEMqGRxFNXJn84>

Krčál, M., & Šmídtová, M. (2020). #Knihovnyprotiviru: rozcestník zdrojů pro uživatele (nejen) v době uzavřených knihoven. *Duha: Informace o knihách a knihovnách z Moravy*, 34(2), 24-26. <https://duha.mzk.cz/clanky/knihovnyprotiviru-rozcestnik-zdroju-pro-uzivatele-nejen-v-dobe-uzavrenych-knihoven>

Kurfürstová, J. (2019). *Bibliolinker: Návrh řešení modulu pro shlukování záznamů dle podobnosti v portálu Knihovny.cz* [diplomová práce, KISK FF MU]. https://is.muni.cz/th/tixo5/dp_171910_is.pdf

Kurfürstová, J., Paulusová, A., & Zdražilová, I. (2018). Heuristická analýza portálu Knihovny.cz. *ProInflow*, 10(2). <https://doi.org/10.5817/ProIn2018-2-7>

Rajdlová, I. (2020). Dokumenty pelhřimovské knihovny jsou už rok součástí portálu Knihovny.cz. *Knihovnický zpravodaj Vysočina*, (1). <http://kzv.kkvysociny.cz/?p=3373>

Stoklasová, B., & Žabička, P. (2018). Portál Knihovny.cz střídá Jednotnou informační bránu. *Informace: Zpravodaj Knihovny AV ČR*, (3). https://www.lib.cas.cz/casopis_informace/portal-knihovny-cz-strida-jednotnou-informacni-branu/

Zdražilová, I. (2017). Výsledky ankety ohledně zapojení se do portálu Knihovny.cz. *Duha: Informace o knihách a knihovnách z Moravy*, 31(4), 34-37. <https://duha.mzk.cz/clanky/vysledky-ankety-ohledne-zapojeni-se-do-portalu-knihovnycz>

Zdražilová, I. (2019). Realizace vzdělávání knihovníků v práci s portálem Knihovny.cz. *Duha: Informace o knihách a knihovnách z Moravy*, 33(2), 30-32. <https://duha.mzk.cz/clanky/realizace-vzdelavani-knihovniku-v-praci-s-portalem-knihovnycz>

Zdražilová, I. (2020). Digitální kurátorství na portále Knihovny.cz. *ITlib*, (2), 51-53. <https://itlib.cvtisr.sk/buxus/docs/8.pdf>

Zpřístupňování děl nedostupných na trhu. (2020). Retrieved August 05, 2020, from <https://dnnt.nkp.cz/>

Žabička, P., Krčál, M., & Kurfürstová, J. (2020). Portál Knihovny.cz: Budoucí služby a jejich rozvoj. *Duha: Informace o knihách a knihovnách z Moravy*, 34(1), 34-37. <https://duha.mzk.cz/clanky/portal-knihovnycz-budouci-sluzby-jejich-rozvoj>

Žabička, P., & Zadražilová, I. (2018). Knihovny.cz - kde jsme a jak to bude dál. In *Knihovny současnosti 2018* (pp. 377-375). SKIP ČR. http://sdruk.mlp.cz/data/xinha/sdruk/2018/KKS18/sbornik18/Knihovny_soucasnosti_2018.pdf

Poznámka o autorech

Iva Zadražilová

Iva Zadražilová vystudovala obor Informační studia a knihovnictví na KISK FF MU v Brně a v roce 2019 dokončila doktorské studium oboru Informační věda na FF UK. Nyní se pohybuje mezi Brnem a Prahou a svůj pracovní čas dělí mezi několik aktivit. Je zaměstnána jako akademický pracovník na soukromé vysoké škole AMBIS a učí studenty základům práce s informacemi a metodologii odborné práce. Současně také působí v Moravské zemské knihovně, kde je zodpovědná za vzdělávání knihovníků z celé republiky v práci s portálem Knihovny.cz. Její specializací, které se dlouhodobě věnuje, je oblast informační gramotnosti, vzdělávání seniorů a metodologie tvorby odborných textů.

E-mail: iva.zadrazilova@mzk.cz

Jana Kurfürstová

Vystudovala Informační studia a knihovnictví se zaměřením Informační a datový management na Masarykově univerzitě v Brně. Nyní pracuje na oddělení Vývoje centrálního portálu knihoven v Moravské zemské knihovně v Brně jako datový analytik a technická podpora portálu Knihovny.cz.

E-mail: jana.kurfurstova@mzk.cz